

Zitierhinweis

Pešek, Jiří : recension de : Eva Hahnová, Od Palackého k Benešovi. Německé texty o Čechách, Němcích a českých zemích, Praha : Academia, 2014, dans : Český časopis historický, 2016, 2, p. 502-505, DOI: 10.15463/rec.935269074

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

Eva HAHNOVÁ

Od Palackého k Benešovi. Německé texty o Čechách, Němcích a českých zemích

Praha, Academia 2014, 723 s., ISBN 978-80-200-2389-6.

Pražská rodačka Eva Hahnová strávila většinu své profesionální kariéry ve Spolkové republice Německo. Tam se profilovala jako významná historička českých a středoevropských dějin, v posledních desetiletích zejména jako badatelka na poli sudetoněmecké tematiky. Její nejnovější rozsáhlá kniha přináší výběr 160 charakteristických a v tom či onom smyslu slova významných „německých textů o Čechách, Němcích a českých zemích“. Je to sbírka dokumentů, publicistických a literárních textů i veřejných projevů, poprvé zveřejněných v období od roku 1848 až do počátku 21. století. Hahnová je uvedla obecnější úvahou o vztahu německého a českého etnika v českých zemích. Poté každý jednotlivý text zasadila do kontextu jeho vzniku i pozdějšího „druhého života“, seznámila čtenáře s jeho autorem a okomentovala klíčové momenty vybraného kusu. Celek představuje čtivou antologii, která umožní nahlédnout do proměňujícího se myšlenkového světa Němců z českých zemí, resp. po roce 1945 vyhnanců a vysídlenců, kteří za pomoci starých stereotypů hledali novou identitu, resp. snažili se porozumět své situaci. Kniha, která se obrací na „širokou obec čtenářů se zájmem o minulost“, je vybavena bohatým poznámkovým aparátem, odsunutým na konec svazku. Práce je po předmluvě rozdělena do čtyř velkých, relativně samostatných, na pododdíly dále dělených částí, z nichž každou otevírá autorčino „úvodní osvětlení“. Publikace končí sumarizujícím doslovem, po němž následují seznamy zkratk, literatury a vyobrazení a konečně jmenný rejstřík a německé resumé.

Palacký a Beneš v titulu knihy nejsou jen reklamní vábníčkou na čtenáře. Hahnová si klade otázku, proč právě tito dva představitelé české společnosti, politiky, ale i kultury zůstávají (zejména v německém post-vyhnaneckém prostředí) prakticky dodnes stereotypními rétorickými figurami drastické stigmatizace. Proč při německých protičeských výpadech kupříkladu nebývá zmiňován zakladatel Československa T. G. Masaryk (s. 18)? Autorka odmítá představu, že by k překonání tohoto stavu pomohly „další česko-německé diskuse, historické komise, semináře a projekty“ a místo toho (!) žádá „kritické vyrovnání se s dlouhými dějinami pevně etablovaných, opakujících se německých stereotypů“ (s. 16). Jako bázi pro tento přístup pak nabízí soubor editovaných textů, které umožní „každému čtenáři vlastní, autenticky subjektivní poznatky a soudy. Nenabízejí ‚souhrnný‘ obraz či ‚vy-světlení‘ česko-německých vztahů, konfliktů a problémů, nýbrž inspiraci čtenářům k vlastnímu poznávání jednoho z jejich aspektů“ (s. 18).

Autorka vychází z konstatování, že české země byly v 19. i 20. století v německém prostředí vnímány jako součást, či dokonce „srdce Germánie“: „České země byly ojediněle komplikovanou součástí německé otázky, a proto sehrály i ojedinělou roli v moderních německých dějinách a tedy i v historiografii“ (s. 21). V knize představené texty o Čechách tak byly především součástí procesu formování moderní národní identity Němců, segmentem tradice tvorby a tradování „vysoce pejorativních stereotypů českého národa“. Texty pro edici přeložila do češtiny sama autorka. Upozorňuje přitom, že jí nešlo o převod do dnešní češtiny, nýbrž že se pokusila „zprostředkovat přístup k původním textům, jejich

jazykovému stylu a ke způsobu myšlení jednotlivých autorů“ (s. 25). Velká část do antologie zařazených textů totiž byla zkoncipována ve „speciální rétorice, zvané völkisch“. Toto češtině vzdorující slovo Hahnová překládá jako „národovecký“ nebo „národovský“, ale upozorňuje, že obsahuje daleko více konotací a reprezentuje specifický ideologický proud, který kulminoval v nacistickém žargonu.¹

Překladatelský problém představuje ovšem daleko větší počet slov z tohoto proudu. Autorka upozorňuje na dobové vnímání názvů: „Deutschböhmen, Deutschösterreich, Sudetenland, Sudetendeutsche, Heimat“ atd. Tyto pojmy v sobě pro dobové publikum nesly velký politicko-emoční náboj. Pouhý neutrální překlad by proto podle Hahnové zastřel, jak významnými šiframi politického myšlení a jak důležitými stavebními kameny v konstrukci obrazů dějin byla tato slova. Překládala proto texty tak, jak byly podle jejího přesvědčení vnímány dobovým publikem. Tento přístup není bezproblémový: Jednak jsou výše uvedené pojmy i pro české zainteresované publikum již etablovány ve své německé formě, zadruhé pak při takovémto převodu do češtiny nejednou hrozí, že dojde spíše k zamlžení než objasnění dobové reality.

Jako konkrétní příklad poslouží pojem „Deutschösterreich“, který Hahnová překládá jako „Německé Rakousko“. Pojem však obsahoval něco více než „jen“ Němci obydlenou část dnešního Rakouska nebo i celého Předlitavska. Rennerovými sociálními demokraty vedená republika, vyhlášená ve Vídni 12. listopadu 1918, proklamovala hned v druhém článku Zákona o státní a vládní formě Německého Rakouska (Gesetz über die Staats- und Regierungsform von Deutschösterreich): „Německé Rakousko je součástí Německé republiky. Zvláštní zákony upravují podíl Německého Rakouska na zákonodárství a správě Německé republiky, stejně jako rozšíření platnosti zákonů a zřízení Německé republiky pro Německé Rakousko.“ Proklamoval-li tedy vůdce německé sociální demokracie v českých zemích Josef Seliger ještě 4. března 1919 z tribuny v Teplicích: „Bratrům a sestrám v Německém Rakousku, po jejichž boku jsme kráčeli v radosti i žalosti, slibujeme i nadále svoji věrnost. Spolu s nimi chceme společně vpochodovat do velkého, svobodného socialistického Německa“ (s. 260), nebyla to ani v nejmenším „prázdná fráze“, jak soudí Hahnová na straně 256. Šlo o zcela vážně míněný socialistický program „vpochodování“ do velké německé střední Evropy, jejíž součástí se měly stát i oblasti českých zemí obydlené Němci. Jen tak se totiž dá vysvětlit politický nárok, aby se k „Německému Rakousku“ připojila i ona za německá se prohlásivší území českých zemí, která s Rakouskem jako takovým vůbec nesousedila, mohla ale být připojena k Německé říši. I v této souvislosti je nutno vnímat 4. březen 1919 nejen jako „den, který se měl zapsat do dějin česko-německých vztahů v souvislosti s demonstracemi a následným zahynutím pěti desítek německých demonstrantů“ (s. 255), nýbrž i jako den rázného potvrzení územní integrity Československa a na řadě míst zmaření německých radikálně socialistických pokusů o ozbrojené převzetí moci. Dva toho dne zastřelení českoslovenští vojáci (jeden z nich etnický Němec) totiž nebývají připomínáni.

1 Srovnej sborník: Hans-Henning HAHN (ed.), *Hundert Jahre sudetendeutsche Geschichte. Eine völkische Bewegung in drei Staaten*, Frankfurt a. M. 2007. Zde je otištěna pozoruhodná studie Evy Hahnové, Die SHF/SdP 1933–1938, s. 91–143, pojednávající o zapomenutých sudetoněmeckých předchůdcích a spolubojovnících Adolfa Hitlera při koncipování nacionálně socialistické ideologie.

Uvedený příklad nechce být kritikou Hahnové, nýbrž jen exemplifikací skutečnosti, jak komplikovaná je problematika, které se autorka záslužně ujala. Složitost problematiky je snad nejlépe patrná na kapitolách knihy, tematizujících období od konce války do počátku 21. století. Válečnou kapitolu autorka uzavřela projevem K. H. Franka k českému národu v předvečer Svátku práce 1. května 1945 (s. 505–510) a pokusila se ukázat, která Frankova témata posléze určovala rétoriku a repertoár vyhnaneckého sudetoněmeckého tisku poválečných desetiletí. Této epoše autorka v knize věnuje nezanedbatelný prostor (s. 511–632), přičemž v centru její pozornosti stojí zejména prvky personální, názorové, rétorické i tematické kontinuity mezi nacismem a vyhnaneckým hnutím ve staré i v roce 1990 o NDR rozšířené Spolkové republice. Není divu: jde o problematiku, na kterou (spolu s manželem) v posledních desetiletích zaměřila soustavnou a kritickou badatelskou pozornost.²

Hahnová se zde soustředila především na skutečnost, že vyhnanecké hnutí a v jeho rámci jak pro české země střechová Sudetendeutsche Landsmannschaft, tak tvrdé jádro nacistického sudetoněmectví, soustředěné ve Witiko-Bundu, ale i katolická Ackermann-Gemeinde a sociálně demokratická Seliger-Gemeinde byly vedeny funkcionáři s nacistickou minulostí, resp. přímo (soudně nestíhanými) válečnými zločinci. Autorka exemplárně otiskla prohlášení, které roku 1965 vydali tři z posledních žijících sociálně demokratických německých poslanců prvorepublikového Národního shromáždění ke spolupráci Seliger-Gemeinde s bývalými nacistickými hodnostáři v Sudetendeutsche Landsmannschaft (s. 615–618). Hahnová se v knize při charakteristice poměrů ve vyhnaneckých organizacích opřela zejména o studii Petra Heumose.³ Škoda jen, že pouze v seznamu literatury uvedla, ale v textu nevyužila závažnou a hned po prvním vydání živě diskutovanou práci Michaela Schwartzze o „Funkcionářích s minulostí“, tedy o třinácti zakládajících členech presidia Svazu vyhnanců (Bund der Vertriebenen) z roku 1958.⁴ Čtyři z nich pocházeli z českých zemí. Tato pestrá funkcionářská společnost, v níž „hnědě neušpiněnou“ vestu měli jen emigrant, sociální demokrat Wenzel Jaksch a královecký katolík Linus Kather a jejich nejtvrdší nacistický protipól tvořil esesák, český Němec Rudolf

- 2 Srovnej rozsáhlé starší práce, které představují i bázi pro vznik aktuální knihy: Eva HAHNOVÁ – Hans Henning HAHN, *Sudetoněmecká vzpomínání a zapominání*, Praha 2002; H. H. HAHN – E. HAHN, *Mythos Vertreibung: 60 Jahre deutsche Erinnerungskultur*, Hamburg 2009 a TÍŽ, *Die Vertreibung im deutschen Erinnern: Legenden, Mythos, Geschichte*, Paderborn 2011.
- 3 Srovnej: Peter HEUMOS, „Ein Blick in den sudetodeutschen Nazisumpf“. *Sudetendeutsche Landsmannschaft und Seliger-Gemeinde im Spiegel der Berichterstattung der Mitteilungen der Arbeitsgemeinschaft ehemaliger Funktionäre und Mitglieder der Deutschen Sozialdemokratischen Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik 1966–1974*, in: Soňa Nezhodová – Doubravka Olšáková – Vilém Prečan (edd.), *In memoriam Johann Wolfgang Brügel, Hustopeče 2007*, s. 175–208.
- 4 Tato rozsáhlá práce týmu pracovníků mnichovského Institutu pro soudobé dějiny, vedeného Michaelem Schwartzem, vyšla již ve třech vydáních (2012, 2013, 2016). Srovnej nejnověji: Michael SCHWARTZ, *Funktionäre mit Vergangenheit. Das Gründungspräsidium des Bundesverbandes der Vertriebenen und das „Dritte Reich“*, Berlin 2016. Kniha se neomezuje na biografické zkoumání funkcionářů, ale podává též přehled vyhnaneckých aktivit (a skandálů) od Vyhnanécké charty roku 1950 až do poloviny 60. let 20. století.

Wollner, byla zřejmě nejen svou minulostí, ale také ideovým profilem charakteristická pro všechny výše uvedené organizace.⁵

Hahnová uzavřela svůj výběr textů facitem knihy Thobiasa Wegera *Národovský boj bez konce? Sudetoněmecké organizace 1945–1955*.⁶ Následuje Doslov, v němž autorka zajímavě evropsky kontextualizovala a démoničnosti zbavila německými, ale i českými autory tradičně proklínaný český nacionalismus, údajný strůjce (bezmála) všeho zla ve střední Evropě.⁷ Hahnová shrnula výsledky svého výzkumu historických stereotypů v moderních dějinách česko-německých vztahů do dvou tezí: „Za prvé se ukazuje, že německé obrazy českého národa nebyly výrazem etnicky podmíněných předpojatostí, a za druhé že většinu z nich nelze vnímat a interpretovat jako reakce na české počínání či jako výraz hledání uspokojujících forem česko-německého soužití v českých zemích. Germanofonné sebezahleděná tradice textů o Čechách a českých zemích byla primárně součástí tzv. německé otázky jako formování moderní německé národní identity a novodobého národního státu“ (s. 635).

Četba obsáhlého svazku nabízí nejen zajímavý výlet do jazykově „neoarchaického“, v mnohém varovně poučného světa rétoriky minulých dvou staletí, ale také kritikou připomínku místy až děsivé vitality politických a historických stereotypů (nejen) dávných a zdánlivě překonaných epoch.

Jiří Pešek

Stephen G. GROSS

Export Empire. German Soft Power in Southeastern Europe, 1890–1945

Cambridge, Cambridge University Press 2015, 384 s., ISBN 978-1-107-11225-4.

Stephen G. Gross, působící na katedře historie *New York University*, se ve své disertaci věnuje německému hospodářskému pronikání do jihovýchodní Evropy po roce 1918. Formou případových studií se zaměřuje především na Rumunsko a Jugoslávii – státy, jejichž vztah k Německu se mezi světovými válkami vyvinul od nedůvěry vůči poraženému agresorovi stíhanému hospodářskou nestabilitou až k víceméně dobrovolně zvolené ekonomické závislosti s dalekosáhlými politickými důsledky. Autora studie zajímá na jedné straně míra výhodnosti vzájemného obchodu pro Rumunsko a Jugoslávii, na straně druhé pak vliv obchodní výměny a německé rozvojové pomoci na prohlubování závislosti a exploatace

5 Přehled diskusí po vydání Schwartzovy knihy přináší recenze z pera Matthiase Webera in: Sehepunkte 15 (2015), Nr. 5, URL: <http://www.sehepunkte.de/2015/05/27172.html> (ověřeno 15. 5. 2015). Kontext projektu osvětluje recenze: Mathias Beer: Rezension zu: *Schwartz, Michael: Funktionäre mit Vergangenheit. Das Gründungspräsidium des Bundesverbands der Vertriebenen und das „Dritte Reich“*. München 2012, in: H-Soz-u-Kult, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2013-2-093> (ověřeno 7. 5. 2013).

6 Tobias WEGER, *„Volkstumskampf“ ohne Ende? Sudetendeutsche Organisationen 1945–1955*, Frankfurt 2008.

7 K tomu srov. souběžně s recenzovanou publikací vydanou, taktéž rozsáhlou knihu: Eva HAHNOVÁ, *Dlouhé stíny předsudků. Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. století*, Praha 2015.

